

Corina Breukink-Prosper (a) & Aalt Prins (b)

(a) Hogeschool Utrecht

(b) Hogeschool van Amsterdam

Contact: corina.breukink-prosper@hu.nl

a.prins@hva.nl

Visie op jeugdliteratuur en literatuuronderwijs

1. Inleiding

“Lezen is leuk, zeggen ze. Zal best, maar wat als ik andere dingen leuker vind? Ik kan mijn eigen hobby’s wel bepalen. Daar heb ik mijn lerares Nederlands niet voor nodig”. Deze uitspraak van een scholier is illustratief voor de manier waarop literatuur tegenwoordig wordt gepromoot: als iets wat leuk is. Dat boekhandels en bibliotheken literatuur zo aan de man proberen te krijgen, is niet zo vreemd; het is hun *core business*. Maar het is van lieverlee ook voor het onderwijs de motivatie geworden om lessen te besteden aan lezen en om leerlingen te verplichten zich te wijden aan lezen. Geen studieboeken, maar fictie. Bekeken vanuit het perspectief van de doorsnee puber is dat iets merkwaardigs. School is geen vrijetijdsbesteding, maar ‘werk’, dus waarom zou je je op die plek bezig moeten houden met het je aan laten praten van een hobby? Voor je maatschappelijke carrière lijkt het nauwelijks relevant. Behalve enkele banen in de sector zelf (boekhandel, uitgeverij, recensenten en schrijvers) is er geen baan te verzinnen waarbij het lezen van fictie een onderdeel is van je functie-omschrijving. De geciteerde uitspraak is illustratief voor de puberale reactie op alle inspanningen: “Leuk? Dat maak ik zelf wel uit”.

Onderwijstijd is kostbare tijd. Die moeten we zo efficiënt mogelijk besteden en er alleen datgene in leren wat echt de moeite waard is. Dat hoeven we niet af te laten hangen van louter economische factoren (wat vraagt het bedrijfsleven?), maar zeker ook van onze ideeën over de vormende waarde van onderwijs: jonge mensen leiden naar een verantwoordelijk en zinvol bestaan in de maatschappij. Als we onderwijs in het lezen van fictie belangrijk vinden, dan moeten we ons eerst afvragen waarom we het lezen van fictie op zichzelf belangrijk vinden. “Leuk” is dan werkelijk te mager.

2. Waarom literatuur?

Allereerst is er de interesse voor zaken die niet tot je directe leefwereld behoren, zoals gebeurtenissen in het verleden of zaken die zich op plekken afspeelen, ver van je eigen

bestaan. Non-fictie beantwoordt aan die behoefte, maar fictie zeker ook. De verbreding van je horizon, het prikkelen en bevredigen van nieuwsgierigheid, kennis van de wereld verkrijgen via literatuur, ze vormen allemaal een sterke motivatie voor lezen.

Een andere belangrijke reden om fictie tot ons te nemen, is de behoefte om ontroerd te raken. Fictie kan gevoelens oproepen die de lezer vervolgens moet verwerken. Zowel bij het oproepen van gevoelens, als bij de verwerking ervan, biedt fictie een helpende hand. Fictie is hierbij niet gebonden aan het medium 'boek'; ook film heeft dat effect.

Literatuur heeft het vermogen om gebeurtenissen die belangrijk zijn terug te brengen naar een menselijk voorstellingsvermogen, waarbij feiten worden 'vertaald' naar menselijke gevoelens. In anderszins nogal abstracte zaken kan in literatuur het menselijk perspectief worden getoond. Een feitelijk relaas levert veel minder empathie op dan een verhaal over diezelfde feiten. Hoe meer een verhaal geromantiseerd wordt, hoe groter het effect ervan op de lezers. Ook dat blijft niet beperkt tot het medium 'boek'.

Literatuur heeft ook het vermogen om ons in aanraking te brengen met vraagstukken waar iedereen op de een of andere manier mee te maken krijgt, direct of indirect. Nadenken over morele dilemma's zijn traditioneel het terrein van de filosofie, maar literatuur kan deze kwesties op een toegankelijke manier bij het publiek brengen (Finkielkraut 2010).

Eenmaal vanuit deze primaire motivaties aangezet tot lezen, blijken er meer nuttige opbrengsten te zijn: taalgevoel, woordenschat, zelfs spelling worden positief beïnvloed door lezen – uiteraard niet alleen door het lezen van fictie, maar dat doet er in dit verband wat minder toe. Door de mogelijkheden tot interpretatie levert fictie ook 'oefenmateriaal' aan voor de vaardigheid om *out-of-the-box* te leren denken.

3. Waarom literatuuronderwijs?

Als we onderkennen dat fictie lezen nuttig is, dan is het bijna onnodig om te betogen dat het onderwijs ervoor moet zorgen dat kinderen gaan lezen. Al deze nuttige effecten van literatuur zijn immers te significant om ze over te laten aan de omgevingsfactoren van het kind. In de huidige discussie over het ontstaan van een tweedeling in de maatschappij tussen de geprivilegieerde kinderen en zij die dat niet zijn, kunnen we met het literatuuronderwijs een duidelijk standpunt innemen. Omgevingsfactoren, afkomst en sociaal milieu heb je niet in de hand, maar het onderwijs kan het verschil maken. In dit geval: het verschil verkleinen. Kinderen uit een geletterd milieu lezen doorgaans wel. Als de school die andere leerlingen niet tot lezen aanzet, wordt het verschil alleen maar groter.

In het basisonderwijs weet elke juf of meester al vanaf het allereerste begin dat vooral kinderen die lezen zo leuk vinden dat ze het ook thuis gaan doen, snel vooruit gaan. Ze nemen een voorsprong en vergroten die, want eenmaal op weg is het een spiraal naar boven: meer lezen betekent beter lezen betekent meer plezier in lezen, enz. Plezier in lezen, is dus wel degelijk een belangrijk middel (en geen doel). Het is bovendien een bijzonder krachtig middel, zoals de ervaringen in het basisonderwijs laten zien.

4. Waarom jeugdliteratuur in het onderwijs?

De heilzame effecten van fictie lezen zullen zich alleen manifesteren als de gelezen fictie daartoe zelf aanleiding geeft. Het boek moet gelegenheid geven om over een moreel dilemma na te denken als we dat als doelstelling hebben. Welke kwesties pubers relevant vinden om over na te denken, zal de leidraad moeten zijn in de boekkeuze. Natuurlijk moeten zij die literatuur aankunnen qua complexiteit, maar het moet vooral fictie zijn die er voor hen toe doet; verhalen die beantwoorden aan hun lezersdoel. Je zou jeugdliteratuur kunnen definiëren als literatuur die ingaat op kwesties die voor de jeugd belangrijk zijn. Dat dat niet tot een laag literair niveau hoeft te leiden, bewijzen de niveaus van Theo Witte (2008). Veel jeugdboeken vallen zonder tegenspraak in niveau 3 (normaal voor einde havo) of zelfs hoger.

De verwerking van de gelezen boeken moet eveneens logisch gedicteerd worden vanuit het lezersdoel. De gekozen werkvormen mogen dan geen automatisme zijn. Karel van het Reve schreef ooit in zijn essay ‘Literatuurwetenschap: het raadsel der onleesbaarheid’ dat alles wat over literatuur geschreven werd, volstrekt onleesbaar en onaantrekkelijk was. Zijn pleidooi kwam er in het kort op neer dat literatuurwetenschap vooral moest verklaren waarom wij iets mooi of ontroerend vinden. In zekere zin doen we dat ook, maar altijd in omgekeerde volgorde. We laten eerst motieven opzoeken, praten over verhaallijnen en vertelperspectief en zeggen dan: “Zie je wel wat een mooi boek”. Maar het moet natuurlijk andersom: je leest een boek, je denkt erover na, je praat erover en je krijgt steeds meer bewondering voor de manier waarop de schrijver je aan het denken heeft gezet. Dan pas komt het moment waarop je de behoefte krijgt aan vaktermen om te kunnen verklaren wat dit specifieke boek zo mooi maakt.

Werkvormen zouden in dienst moeten staan van het lezen, niet andersom. Op welke manier wil je als lezer uiting geven aan de indruk die een boek op je gemaakt heeft? Door het met anderen te delen, misschien ook door er een creatieve uiting aan te geven, met een collage, een *mindmap*, een filmpje, enz. Maar bereiken we enige geestelijke grensverlegging door op te sommen wie de hoofdpersoon is, wat het vertelperspectief is, door voorbeelden te geven van vertelde tijd versus verteltijd, enz.? Waar lezen verrijkend, maar ook ontspannend en leuk kan zijn, mogen werkvormen dat ook zijn. Dit boek wil veel goede werkvormen aanreiken, zonder dit inzicht ooit uit het

oog te verliezen. Daarmee kan het zowel de leraar als de leraar-in-opleiding van dienst zijn.

Referenties

Finkielkraut, A. (2010). *Een intelligent hart*. Amsterdam: Atlas Contact BV.

Van het Reve, K. (1979). 'Literatuurwetenschap: het raadsel der onleesbaarheid'.
Baarn: Wereldvenster.

Witte, T. (2008). *Het oog van de meester*. Delft: Eburon.